

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

90. *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] *Nemo plus iuris*; Nikt nie może przenieść na drugiego więcej prawa, niż sam ma; *Nemo dat quod non habet*; *Nemo dat rule*.

[2. ISTOTA] *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* jest jedną z podstawowych reguł prawa prywatnego i oznacza, że nikt nie może przenieść na inny podmiot więcej praw, niż przysługuje jemu samemu. Topos ten wyraża regułę porządkującą wymianę dóbr i „stanowi fundament obrotu prawnego” (Pyziak-Szafnicka 2012: 862). Reguła ta dotyczy jedynie czynności rozporządzających i znajduje zastosowanie przy nabyciu pochodnym (translatywnym i konstytutywnym) jakiegoś prawa. Przeniesienie prawa z majątku jednej osoby do majątku drugiej następuje w niezmienionym kształcie i zakresie, względnie w zakresie węższym, niż przysługiwało zbywcy. Nie ma natomiast zastosowania do czynności o skutku wyłącznie zobowiązującym i do przypadków pierwotnego nabycia prawa. Na gruncie prawa publicznego topos ten odnosi się natomiast do przekazywania (delegowania) kompetencji organów władz publicznych.

Wskazane formuły alternatywne nie różnią się treścią od formuły podstawowej. Pierwsza z nich – *nemo plus iuris* – jest skróconą wersją formuły podstawowej, często spotykaną w piśmiennictwie. Druga stanowi wierne tłumaczenie formuły podstawowej na język polski. Trzecia i czwarta to warianty używane w *common law*. Ponadto spotykane są różne wersje zapisu formuły podstawowej, odmienne pod względem składni (np. *nemo ad alium plus iuris transferre potest, quam ipse habet*) czy konstrukcji gramatycznej (np. *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse haberet*), jednak nie prowadzi to do zmian znaczenia wyrażanego przez nie toposu.

[3. UZASADNIENIE] *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* jest argumentem prawniczym, bowiem nie wyraża go wprost żaden przepis prawa. Jego treść i obowiązywanie wynikają z rozumowania indukcyjnego, opartego na analizie i uogólnieniu rozwiązań zawartych w przepisach kształtujących mechanizm

przenoszenia poszczególnych typów praw podmiotowych, które chociaż „odnoszą się do zróżnicowanych i niekiedy nawet wąsko określonych sytuacji prawnych, wyrażają wspólną myśl, założenie, służą ochronie tego samego interesu lub wartości” (Safjan 2012: 321–322). *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* dotyczy przenoszenia praw, a zatem ma odniesienie jedynie do czynności prawnych o skutku rozporządzającym (np. umowa) i zdarzeń prawnych (np. dziedziczenie, połączenie osób prawnych), w następstwie których dochodzi do pochodnego nabycia prawa. Konieczną przesłanką nabycia pochodnego jest jego istnienie u poprzednika w tym samym lub szerszym zakresie. Tego rodzaju zależność i następstwo nie występują w przypadku nabycia pierwotnego, np. zasiedzenia, zawłaszczenia czy nacjonalizacji (Wolter, Ignatowicz, Stefaniuk 1996: 143). Reguła *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* odnosi się do obu rodzajów nabycia pochodnego, tj. zarówno nabycia translatywnego, gdy nabywca uzyskuje prawo o treści niezmienionej (np. sprzedaż, przelew wierzytelności, dziedziczenie), jak i do nabycia konstytutywnego, gdy dochodzi do ustanowienia, na rzecz nabywcy i kosztem uszczuplenia prawa zbywcy, nowego prawa podmiotowego (np. ustanowienie służebności).

Odwoływanie się do prawa rzymskiego oraz toposów wypracowanych przez rzymskich jurystów najczęściej polega na przywoływaniu treści rzymskich zasad – niebędących spożytywizowanymi w danym porządku prawnym normami – oddających schemat argumentacyjny podmiotu stosującego prawo w danym przypadku (Dajczak 2005: 16). Znaczenie nabycia pochodnego jest istotne w stosunkach cywilnoprawnych, ponieważ obejmuje ono przede wszystkim różne postaci przenoszenia praw podmiotowych. W ścisłym rozumieniu istotną cechą nabycia pochodnego stanowi to, że nabywca nie może uzyskać więcej praw niż posiadane przez zbywcę (Szpunar 1999b: 111–112). Naturalnie nie każdy przypadek odwoływania się do wypracowanych przez prawo rzymskie zasad, toposów lub argumentów może mieć wymiar uniwersalny, jednak topos *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* takie uniwersalne znaczenie niewątpliwie posiada (Dajczak 2005: 17). Według SN „w polskim ustawodawstwie cywilnym obowiązuje, aczkolwiek tylko w formie niepisanej, ogólna zasada, że nikt nie może przenieść na inną osobę więcej praw, aniżeli jemu przysługuje”. Zwrócił również uwagę, że art. 169 kc to jeden z wyjątków od tej reguły; ma on chronić nabywcę niewiedzącego o braku prawa własności po stronie osoby, od której własność nabył. Zadaniem *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* są zapewnienie i ochrona bezpieczeństwa obrotu (uchwała SN z 25.03.1992, III CZP 19/92).

Konstytucyjną podstawą obowiązywania reguły *nemo plus iuris* jest zawarta w art. 21 ust. 1 oraz art. 64 ust. 2 Konstytucji RP zasada ochrony własności,

w przypadku omawianego toposu stanowiąca „zakaz zbywania cudzych rzeczy, czy szerzej – rozporządzania cudzymi prawami” (Pyziak-Szafnicka 2012: 869). Konsekwencjami spoczywającego na państwie obowiązku ochrony własności, wskazującymi na obowiązywanie reguły *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, są ustawowo określone sankcje jej naruszenia. Jeżeli uszczuplenie majątku osoby uprawnionej zostało dokonane z naruszeniem tej normy i wbrew jej woli, naruszyciel może odpowiadać za delikt lub nieprawidłowe wykonanie zobowiązania; możliwa jest także odpowiedzialność z tytułu wad prawnych rzeczy sprzedanej (Pyziak-Szafnicka 2012: 869). Zbycie cudzej rzeczy będzie wyczerpywało znamiona przestępstwa i pociągnie za sobą odpowiedzialność karną na podstawie art. 284 § 2 kk, ponieważ w orzecznictwie sądów karnych przyjmuje się, że dowodem istnienia zamiaru przywłaszczenia rzeczy powierzanej jest rozporządzenie przez sprawcę tą rzeczą jak własną (Pyziak-Szafnicka 2012: 869; por. wyrok SN z 11.03.2003, V KK 212/02).

Na gruncie prawa publicznego zasada ta wynika z art. 4 ust. 2 oraz 7 KRP i wiąże się z tezą normatywną, zgodnie z którą wszelka władza (a zatem i kompetencje władz publicznych) pochodzi od suwerena. Innymi słowy: organ władzy publicznej może określać kompetencje innego organu lub delegować kompetencje na inny organ tylko wtedy, gdy czerpie takie uprawnienie – bezpośrednio lub pośrednio – od suwerena.

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Bez wątpienia topos *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* ma rodowód rzymski. Niektórzy badacze kwestionują to, że był on „zasadą ogólną” już w okresie klasycznym (inaczej np. Giaro 2009: 377–378). Formuła podstawowa, wyrażona słowami Ulpiana: *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet* [D.50,17,54], jest znana dzięki powstałym w okresie poklasycznym Digestom Justyniana, źródle z VI w., zawierającym kompilację cytatów z jurystów rzymskich.

Krzysztof Amielańczyk stoi na stanowisku, że wypowiedź Ulpiana prawdopodobnie miała związek jedynie z prawem spadkowym i nie dotyczyła innych dziedzin prawa. Jej generalizacja prawdopodobnie była dopiero dziełem justyniańskich kompilatorów (Amielańczyk 2008: 505–506, 510). Świadczy o tym fakt, że podobne wypowiedzi innych jurystów rzymskich odnosiły się jedynie do dziedziny prawa spadkowego, a hipotezę tę potwierdzają liczne przykłady rozwiązań prawnych podających ważność owej reguły w wątpliwość. Co więcej, nawet na gruncie prawa spadkowego reguła ta doznawała wyjątków (zob. Amielańczyk 2008: 506–509). Ponadto w czasach cesarstwa wykształciła się zasada, że nabywca rzeczy od fiskusa, cesarza lub cesarzowej, stawał się właścicielem rzeczy, choćby zbywca nim nie był (Gola 1982: 10). Rygoryzm reguły *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam*

ipse habet łagodziły w prawie rzymskim stosunkowo krótkie okresy zasiedzenia (Giario 2009: 378). Co ważne, reguła ta obowiązywała także w rzymskim prawie publicznym, w zakresie delegacji uprawnień (Longchamps de Brier 2014: 41–42).

W późniejszym czasie reguła *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* obowiązywała jedynie w tych systemach prawnych, które dokonały recepcji prawa rzymskiego. Na terenie Francji wykształciły się w orzecznictwie sądowym odrębne zasady; nieco później pojawiły się one również w średniowiecznym prawie germańskim. Uogólniając, zasady te po pierwsze znacznie słabiej chroniły nabywców ruchomości, po drugie wskazywały na domniemanie wynikające z posiadania i ochronę nabywcy działającego w dobrej wierze, po trzecie zaś, jak w germańskiej instytucji *Gewere*, nie odróżniały własności od posiadania (Gola 1982: 10–12; Szpunar 1999a: 19–22). Recepcja prawa rzymskiego w Niemczech doprowadziła do sytuacji, w której w prawie powszechnym (niem. *gemeines Recht*) niemal absolutnie obowiązywała reguła *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, natomiast w prawach partykularnych utrzymywały się zmodyfikowane wersje prawa germańskiego. Modyfikacje polegały na uzależnieniu nabycia własności od nieuprawnionego od spełnienia warunku dobrej wiary nabywcy i na wprowadzeniu rozróżnienia między rzeczami powierzonymi a rzeczami utraconymi wbrew woli właściciela. Jeszcze inna zasada wykształciła się w prawie niemieckim w odniesieniu do handlu – tzw. prawo wykupu (niem. *Lösungsgeld*), zgodnie z którym nabywca skradzionej rzeczy musiał wydać ją na żądanie właściciela, ale pod warunkiem uiszczenia wyłożonej ceny; zasada ta zresztą doznawała licznych wyjątków (Gola 1982: 11–12; Szpunar 1999a: 20).

Reguła *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* została przejęta – choć nie wprost wyrażona – do nowożytnych kodyfikacji, lecz z licznymi wyjątkami, zwłaszcza w odniesieniu do działającego w dobrej wierze nabywcy rzeczy ruchomej (§ 367 ABGB, art. 2279 francuskiego *Code civil*, § 892 BGB, art. 973 zd. 2 ZGB). Kodyfikacje niemiecka i szwajcarska dopuściły też nabycie nieruchomości od nieuprawnionego, jeśli nabywca działał w zaufaniu do treści ksiąg wieczystych (§ 892 BGB, art. 973 ZGB). Regulacje te zostały przejęte do prawa polskiego – w odniesieniu do ruchomości w art. 169 kc, a w odniesieniu do nieruchomości w art. 5–9 ukwł (Giario 2009: 379). Podobny wyjątek na gruncie prawa spadkowego dotyczy rozporządzenia spadkiem przez osobę niebędącą spadkobiercą, ale legitymującą się stwierdzeniem nabycia spadku (art. 1028 kc). Przykładowe odstępstwa w tym zakresie przewidują art. 765, art. 787 § 2 oraz art. 854 § 3 kc.

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] W polskim orzecznictwie dość często przywołuje się topos *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, i to

w sądach wszystkich instancji. „Mimo nieskodyfikowania tej zasady jest ona oczywista i powszechnie uznawana w doktrynie prawa oraz orzecznictwie” (wyrok SN z 10.02.2010, V CSK 267/09). W badaniach przeprowadzonych przez Witolda Wołodkiewicza topos ten zajął 6. miejsce w częstotliwości powołań wśród paremii łacińskich (Wołodkiewicz 2001: 22).

W orzecznictwie regułę *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, tradycyjnie zwaną najczęściej zasadą, uznaje się za normę wynikającą „raczej z tradycji i ducha przyjętego porządku prawnego” (wyrok SN z 18.12.1996, I CKN 27/96). „Sąd Najwyższy, odwołując się do zasady *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*, która wprawdzie nie została wyrażona normatywnie, jednak niewątpliwie kształtuje w polskim prawie cywilnym stosunki umowne i prawno-rzeczowe, stwierdził, że umowa, na podstawie której osoba niebędąca właścicielem nieruchomości oświadcza, iż sprzedaje tę nieruchomość, nie przenosi prawa własności, ponieważ nikt nie może przenieść prawa, które mu nie przysługuje” (wyrok SN z 16.01.2014, IV CSK 197/13). Obowiązywanie omawianego toposu przejawia się zwłaszcza w zestawieniu z jego ustawowymi wyjątkami: „przewidziana w art. 5 ukwłh rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych jest sposobem nabycia własności lub innego prawa rzeczowego od osoby nieuprawnionej. Wyłącza działanie wywodzącej się z prawa rzymskiego zasady *nemo plus iuris in alium transferre potest quam ipse habet*, w imię ochrony zaufania do stanu prawnego ujawnionego w księgach wieczystych, jako rejestrze mającym zapewnić bezpieczeństwo obrotu i kredytu hipotecznego” (wyrok SN z 21.02.2013, IV CSK 481/12).

W orzecznictwie SN wskazuje się na powiązanie tego toposu z konstytucyjną ochroną własności i stwierdza się, że „uwzględnienie roszczenia [...] w oderwaniu od istniejącego stanu prawnego gruntu [...] byłoby sprzeczne z zasadą *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet* i godziłoby nie tylko w zasadę pewności obrotu prawnego, lecz także w zasadę ochrony prawa własności i innych praw majątkowych wyrażoną w art. 64 Konstytucji” (uchwała SN z 11.01.2006, III CZP 120/05), a nawet sięga się do niej jak do argumentu prawnonaturalnego: „Pomijając wyjątki, nie można zasadniczo sprzedawać rzeczy cudzej. Obowiązuje bowiem naturalna, generalna zasada *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*. Skuteczność przeniesienia własności zależy więc od tego, czy zbywane prawo przysługuje osobie dokonującej rozporządzenia” (wyrok NSA z 26.02.2008, I FSK 775/07) – przy czym pogląd ten jest aktualny jedynie w zakresie skutku rozporządzającego umowy sprzedaży.

Topos ma zastosowanie nie tylko w prawie rzeczowym i spadkowym, lecz także w prawie zobowiązań: „Zgodnie z zasadą *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*, suma uprawnień nabywcy nie może być większa od tych,

które miał zbywca. Następstwo prawne, o którym mowa w art. 66 ust. 2 ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, jest skutkiem określonej czynności prawnej, a mianowicie umowy zawartej pomiędzy dwoma powszechnymi towarzystwami emerytalnymi, której przedmiotem jest przekazanie zarządzania otwartym funduszem emerytalnym” (uchwała(7) SN z 25.03.2010, II PZP 12/09). Podobnie w orzecznictwie sądowym na gruncie prawa podatkowego przyjmuje się, że „[r]ozszerzenie zakresu sukcesji także musiałoby mieć konkretną, wyraźną podstawę prawną. W zakresie tym obowiązuje także zasada «*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*». Spółka z o.o. nie może więc przenieść w drodze przekształcenia na sp.k. (wspólników) prawa do zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów, w przypadku zbycia środków trwałych, niezamortyzowanej wartości początkowej, która nie stanowiła z mocy wyraźnego przepisu prawa kosztów uzyskania przychodów w spółce przekształcanej” (wyrok NSA z 12.01.2016, II FSK 3275/13).

Do reguły *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* sięga też arbitraż międzynarodowy. Przykładowo w wyroku z 3.05.1912 w sprawie *Braci Canevaro* Stały Trybunał Arbitrażowy w Hadze, rozstrzygając spór pomiędzy Peru i Włochami, uznał tę zasadę za oczywistą (*idée simple*) i w wyniku jej zastosowania stwierdził, że „z faktu przejścia wierzytelności na obcokrajowca nie może wynikać uprzywilejowanie jej nabywcy”.

Oryginalnym przykładem sięgnięcia do omawianego toposu było odniesienie go do kreowania podmiotów publicznoprawnych i dopuszczalności korzystania przez nie ze skargi konstytucyjnej. Kwestia ta pojawiła się w zdaniu odrębnym sędziego Marka Zubika do postanowienia TK z 18.12.2013, Ts 13/12. Wskazano w nim, że skoro skarga konstytucyjna jest środkiem ochrony wolności i praw oraz mechanizmem ochrony jednostek przed działalnością państwa, „to organy tegoż państwa – nie będąc same podmiotami konstytucyjnych wolności i praw – jedynie wyjątkowo mogłyby kreować podmioty prawa występujące w obrocie, którym przysługiwałyby wolności lub prawa podmiotowe zagwarantowane w Konstytucji (*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet*), dochodzone następnie przed Trybunałem Konstytucyjnym w drodze skargi konstytucyjnej”. Posłużenie się tym toposem na gruncie prawa publicznego wskazuje, że ma on zastosowanie do ustanawiania i delegowania uprawnień przez władze publiczne.

[6. CHARAKTERYSTYKA] Komentowany topos ma charakter prawniczy, a nie prawny, ponieważ nie został spożytywizowany. Juryści klasyczni oraz justyniańscy pojmowali *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse haberet* jako zasadę, a nie jako regułę – w tej kwestii rozumieli go inaczej niż prawnicy współcześni

(Longchamps de Bérrier 2014: 49–50). Zwraca się uwagę, że topos *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* powinien być doceniany pod kątem jego wartości argumentacyjnej, ponieważ bardzo często służy prawnikom do podejmowania i uzasadniania decyzji. Ponadto argument na nim oparty ma charakter stanowczy, przez co często towarzyszą mu kategoriowe wyrażenia, np. *absurdum est*.

Co oczywiste, z punktu widzenia współczesnej dystynkcji reguł i zasad prawnych *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* wyraża regułę prawną, stosowaną subsumpcyjnie. Bez względu na kategoriowość tego toposu dopuszcza się od niego wyjątki (Diez 2015: 366–367). Wbrew pozorom maksyma *nemo plus iuris* nie ma charakteru logicznego, mimo pewnego podobieństwa do reguł formalnych dotyczących transmisji prawdy z przesłanek do konkluzji wnioskowań dedukcyjnych (por. pojęcie błędu materialnego we wnioskowaniu). Wskazuje się więc, że z punktu widzenia systemu prawa wartość omawianego argumentu wpływa nie z jego aksjomatycznej wartości logicznej, lecz z praktycznego używania go przez prawników (Salomone 2017: 6).

[7. KRYTYKA] Ściśle przestrzegana reguła *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* ograniczałaby bezpieczeństwo obrotu, ponieważ w zasadzie żaden pochodny nabywca prawa nie mógłby być pewny, czy w przyszłości nabyte przez niego rzecz lub prawo nie zostanie skutecznie zwindykowane przez właściciela, bez względu na dobrą wiarę, czas czy okoliczności nabycia. Dlatego ustawodawstwo przewiduje liczne wyjątki, zwłaszcza w obrębie prawa rzeczowego. W opozycji do zasady *nemo plus iuris* stoją zasada słuszności (→15) i zasada ochrony dobrej wiary (→75). Właśnie na ich podstawie ukształtowały się w toku ewolucji instytucji prawnych obecnie istniejące wyjątki ustawowe.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Przede wszystkim należy mieć na uwadze to, że topos *nemo plus iuris* jest regułą prawną, a zatem wyjątki od niego nie mogą być wykładane rozszerzająco ani nie można ich domniemywać (→48–49). Ponadto na gruncie prawa prywatnego topos ten ma zastosowanie do czynności czy zdarzeń prawnych o skutku rozporządzającym, a zatem nie można go odnosić do czynności o charakterze zobowiązującym. W tym drugim przypadku brak legitymacji zbywcy będzie skutkowało ewentualną odpowiedzialnością odszkodowawczą.

Przedmiotowy topos ma o wiele ściślejsze zastosowanie w prawie zobowiązań, ponieważ nie istnieją żadne ustawowe wyjątki chroniące dobrą wiarę nabywcy. Co do zasady podmiot, który ma być objęty węzłem zobowiązaniowym, winien uczestniczyć w powstaniu lub przyjęciu na siebie zobowiązania. Z tego powodu na gruncie prawa zobowiązań dobra wiara chroni nie nabywcę wierzytelności,

ale dłużnika (art. 512 kc), ponieważ nabycie wierzytelności wynika zazwyczaj z czynności prawnej, której dłużnik nie był stroną. Także w ten sposób, jak się wydaje, należałoby np. rozstrzygać rozbieżności między treścią umowy przelewu wierzytelności a zawiadomieniem o owym fakcie dłużnika.

Na gruncie prawa publicznego po topos ten można sięgać, by zakwestionować kompetencje organów publicznych ustanowione przez inne organy – bądź pozbawione takich kompetencji, bądź też nieupoważnione do ich kreowania albo delegowania.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Zasada słuszności (→15); Argument z natury rzeczy (→38); Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej (→48); *Exceptiones non sunt extendendae* (→49); Domniemanie i ochrona dobrej wiary (→75).

[LITERATURA] K. Amelańczyk (2008), O rzymskim pochodzeniu zasady *nemo plus iuris* i jej aktualności we współczesnym prawie polskim, w: W. Witkowski (red.), W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Arturowi Korobowiczowi, Lublin, 503–517; W. Dajczak (2005), Problem „ponadczasowości” zasad prawa rzymskiego. Uwagi w dyskusji o „nowej europejskiej kulturze prawnej”, ZNUKSW 5/2, 7–22; J. Diez (2015), Origen y evolución de la regla „nemo plus iuris”, REHJ XXXVII, 347–375; T. Giaro (2009), Posiadanie i prawa rzeczowe, w: W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérrier, Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego, Warszawa, 348–426; A. Gola (1982), Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego, Warszawa; F. Longchamps de Bérrier (2014), Z uwag do metodologii nauki prawa prywatnego: powoływanie łacińskich reguł i maksym na przykładzie *nemo plus iuris*, KSzHPiP VII/1, 39–57; M. Pyziak-Szafnicka (2012), Prawo podmiotowe, w: M. Safjan (red.), System prawa prywatnego, t. 1: Prawo cywilne – część ogólna, wyd. 2, Warszawa, 78–93; M. Safjan (2012), Zasady prawa prywatnego, w: M. Safjan (red.), System prawa prywatnego, t. 1: Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa, 318–365; A. Salomone (2017), Intorno alla regola *nemo plus iuris* (D. 50.17.54 Ulp. 46 ad ed.), TSDP X, 1–24; A. Szpunar (1999a), Nabycie własności ruchomości od nieuprawnionego, wyd. 2, Warszawa; *tenże* (1999b), O pierwotnym i pochodnym nabyciu prawa podmiotowego, Rejent IX/8, 111–127; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk (1996), Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa; W. Wołodkiewicz (2001), Łacińskie paremie w orzecznictwie sądów polskich, w: W. Wołodkiewicz, J. Krzynówek (red.), Łacińskie paremie w europejskiej kulturze prawnej i orzecznictwie sądów polskich, Warszawa, 7–30.

[MK, OP]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>